

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Lublinie

LLU.410.029.04.2017
P/17/097

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Lublinie
ul. Okopowa 7, 20-022 Lublin
T +48 81 461 31 20, F +48 81 461 31 11
llu@nik.gov.pl
Adres korespondencyjny: Skr. poczt. P-112, 20-001 Lublin 1

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/17/097 Opieka nad cmentarzami wojennymi w Polsce południowo-wschodniej
Okres objęty kontrolą	Lata 2014–2016 (badaniami kontrolnymi objęto także działania wcześniejsze i późniejsze, mające bezpośredni związek z kontrolowanymi zagadnieniami).
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Lublinie
Kontroler	Jerzy Bielak, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli Nr LLU/18/2018 z 31.01.2018 r. (dowód: akta kontroli, str. 1)
Jednostka kontrolowana	Urząd Miejski w Bełżycach (dalej: „Urząd” lub „UM”), ul. Lubelska 3, 24-200 Bełżyce
Kierownik jednostki kontrolowanej	Ryszard Góra, od 31.12.2007 r. Burmistrz Bełżyc (dalej: „Burmistrz”) (dowód: akta kontroli, str. 2-3)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie mimo stwierdzonych nieprawidłowości¹ działalność Gminy Bełżyce² w zakresie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Uzasadnienie oceny ogólnej

W okresie objętym kontrolą dokonywano konserwacji i remontów grobów, zapewniając środki finansowe na te cele z budżetu Gminy oraz z dotacji Wojewody Lubelskiego. Jednak dopiero 26.02.2016 r., tj. po ponad 9 latach od upływu ustawowego terminu opracowano Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Bełżyce³. W ewidencji tej uwzględniono zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz niewpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków⁴. Opracowano „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla Gminy Bełżyce”⁵, który został uchwalony przez Radę Miejską w Bełżycach.

Zadania związane z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi wykonywano, współpracując z Wojewodą Lubelskim, Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa⁶, jak również z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków⁷ oraz instytucjami pozarządowymi, organizacjami i stowarzyszeniami społecznymi.

Na ochronę i opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi w latach 2014–2016 wydatkowano kwotę 87.400 zł, w tym 34.000 zł (38,9%) stanowiły środki własne Gminy Bełżyce. Urząd corocznie realizował remonty grobów wojennych ze środków finansowych (61,1% ogółu wydatkowanych środków) pozyskanych na podstawie porozumień zawartych z Wojewodą Lubelskim i ROPWiM, z realizacji których składał wymagane sprawozdania.

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

² Dalej: „Gmina”.

³ Dalej: „GEZ”.

⁴ Dalej: „WEZ”.

⁵ Przyjęty Uchwałą nr XVIII/96/16 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 9.02.2016 r. w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla Gminy Bełżyce”, zwany dalej „Programem 2016-2019”.

⁶ Dalej „ROPWiM”.

⁷ Dalej „Konserwator Zabytków” lub „LWKZ”.

Promowanie Gminy i jej zabytków, w tym obiektów grobownictwa wojennego realizowano poprzez zamieszczanie informacji w środkach masowego przekazu (film promujący Gminę, Internet, „Gazeta Belżycka”), jak również w formie tradycyjnej (mapy, książki, albumy, foldery, przewodniki turystyczne, tablice informacyjne). Ważnym elementem promowania były inscenizacje historyczne związane z wydarzeniami historycznymi, wystawy oraz rajd szlakiem mjr Zapory.

Stwierdzone nieprawidłowości polegały na:

- wykonywaniu w 2014 r. bez wymaganego zezwolenia Wojewody Lubelskiego robót i prac remontowych na grobach i cmentarzach wojennych,
- nieprzekazaniu do LKWZ informacji dotyczących uszkodzenia grobów i cmentarzy wojennych,
- ponad dziewięcioletnim opóźnieniu w opracowaniu GEZ,
- nieuwzględnieniu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wymaganej ochrony grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz ustaleń gminnego programu opieki nad zabytkami,
- akceptowaniu faktur niezgodnie z treścią zamówienia i z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej.

Przeprowadzone w trakcie kontroli oględziny wszystkich grobów (13) i cmentarzy wojennych (2) znajdujących się na terenie Gminy Belżyce wykazały, że niektóre z nich wymagają remontów, napraw, uporządkowania oraz oznakowania tablicami informacyjnymi.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi

Opis stanu
faktycznego

1.1. Na terenie Gminy Belżyce na koniec 2016 r. znajdowały się dwa cmentarze wojenne uczestników walk z lat 1915-1916: w Wierchowiskach Górnych, na którym pochowano 700 żołnierzy⁸, w tym 500 niemieckich, austriackich i węgierskich oraz 200 rosyjskich i cmentarz we Wronowie, na którym pochowano 30 żołnierzy⁹, w tym 26 niemieckich i 4 austriackich. Na cmentarzu parafii Matczyn w m. Podole znajdowała się mogiła zbiorowa 105 żołnierzy, w tym 97 rosyjskich i 8 niemieckich. Na trzech cmentarzach parafialnych: w Belżycach, Babinie i Matczynie znajdowało się 11 mogił, w tym 6 zbiorowych i 5 indywidualnych, w których pochowano 84 osoby zabite lub zamordowane w latach 1939-1944, w tym: trzech żołnierzy Wojska Polskiego (WP), jednego żołnierza armii czechosłowackiej, 37 partyzantów z Armii Krajowej (AK), jednego partyzanta z Batalionów Chłopskich (BCh) oraz 42 osoby - ofiary terroru. Ponadto na cmentarzu żydowskim w Belżycach przy ul. Przemysłowej znajdowała się mogiła zbiorowa 150 osób będących ofiarami terroru niemieckiego w 1942 r. Każdy grób lub cmentarz wojenny posiadał kartę ewidencyjną, w której wpisywano m.in. stan techniczny obiektu, przeprowadzone remonty lub potrzebę ich wykonania.

W latach 2014-2016 liczba grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie Gminy nie ulegała zmianom. Były dwa cmentarze wojenne, 12 mogił na cmentarzach parafialnych w Matczynie, Babinie i Belżycach oraz mogiła zbiorowa na cmentarzu żydowskim w Belżycach przy ul. Przemysłowej.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 170-176, 378-382, 812-823)

⁸ Uczestników walk w 1916 r.

⁹ Uczestników walk w 1915 r.

1.2. GEZ, zgodnie z art. 22 ust. 4 i 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁰, została założona 26.02.2016 r.¹¹ i uzgodniona z LWKZ. Zawierała 42 obiekty, w tym 9 obiektów wpisanych do rejestru A zabytków województwa lubelskiego, 16 obiektów wpisanych do rejestru WEZ przez LWKZ oraz 17 obiektów wpisanych do GEZ. Gminna ewidencja zabytków uwzględniała trzy pozycje spośród 15 obiektów (grób, cmentarz) o charakterze wojennym, tj. cmentarze z I wojny światowej w Wierchowiskach Górnych i we Wronowie oraz cmentarz żydowski w Bełżycach przy ul. Przemysłowej. Zgodnie z § 17 ust. 1 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków¹² opracowano karty adresowe zabytku nieruchomego według wzoru określonego w załączniku nr 6 do rozporządzenia, które zostały włączone do GEZ.

W okresie objętym kontrolą nie wykreślano z GEZ grobów lub cmentarzy wojennych z powodu rozebrania, zniszczenia lub utraty wartości zabytkowych, jak również nie dokonywano ujęcia w ewidencji grobów i cmentarzy wojennych zasługujących na ochronę.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 141-176, 355-377, 815-826)

1.3. W mpzp¹³ Miasta Bełżycy¹⁴ oraz mpzp Gminy Bełżycy¹⁵ uwzględniono ochronę obiektów wojennych. Pośrednią ochroną konserwatorską objęto m.in. cmentarze wojenny z I wojny światowej w Wierchowiskach oraz we Wronowie, cmentarz wojenny z II wojny światowej w Wierchowiskach, cmentarze parafialne w Bełżycach, Babinie i Matczyni oraz cmentarz żydowski w Bełżycach. Na ww. obszarach i obiektach wprowadzono zasadę, że wszystkie zmiany sposobu zagospodarowania muszą uwzględniać wartości kulturowe tych obiektów i przyczynić się do zachowania, a w miarę możliwości do ich rewitalizacji. W przypadku działań zmierzających do zmian sposobu zagospodarowania, w szczególności związanych z lokalizacją obiektów budowlanych, wskazano obowiązek opiniowania przez właściwe służby konserwatorskie na etapie projektu decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu.

Burmistrz wyjaśnił, że obecnie w Gminie obowiązują mpzp miasta Bełżycy uchwalony uchwałą nr XVII/149/2003 z dnia 10 grudnia 2003 r. ze zm. oraz mpzp gminy Bełżycy uchwalony uchwałą nr XIV/133/2003 z dnia 29 października 2003 r. ze zm. Zmiany mpzp nie dotyczyły obiektów grobów i cmentarzy wojennych oraz obiektów zabytkowych. Mpzp obejmują cały teren miasta i gminy Bełżycy. Ich zmiany zostały uzgodnione z konserwatorem zabytków.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 36-65, 812-823)

¹⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm., dalej: „ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”.

¹¹ Zarządzenie Nr 18/2016 Burmistrza Bełżyc z dnia 26.02.2016 r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Bełżycy.

¹² Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661).

¹³ Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego.

¹⁴ Przyjętym uchwałą Nr XVI/149/2003 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 10.12.2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bełżycy, uwzględniającym zmiany wynikające z uchwał przyjętych przez Radę Miejską w Bełżycach dotyczących fragmentów miasta Bełżycy, na których nie znajdowały się groby i cmentarze wojenne, tj.: Nr XIV/93/2007 z dnia 29.08.2007 r., Nr XL/253/09 z dnia 25.02.2009 r., Nr LVI/371/2010 z dnia 8.04.2010 r., Nr V/42/2011 z dnia 31.01.2011 r., Nr VIII/69/2011 z dnia 30.03.2011 r., Nr IX/87/2011 z dnia 27.04.2011 r., Nr XVIII/138/2011 z dnia 25.10.2011 r.

¹⁵ Przyjętym uchwałą Nr XIV/133/2003 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 29.10.2003 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Bełżycy, uwzględniającym zmiany przyjęte Uchwałą Nr XLIV/364/2006 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 26.04.2006 r. w sprawie zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Bełżycy – I etap, zmienionym Uchwałą Nr III/10/2007 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 13.12.2006 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Bełżycy, zmienionym Uchwałą Nr V/43/2011 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 31.01.2011 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Bełżycy oraz Uchwałą Rady Miejskiej w Bełżycach nr XXXVI/231/2012 z dnia 12.12.2012 r., Nr LVIII/355/2014 z dnia 27 sierpnia 2014 r. (powyższe zmiany uchwał nie obejmowały terenów, na których znajdują się groby i cmentarze wojenne).

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce¹⁶ z dnia 30.03.2011 r. również wskazano ww. groby i cmentarze wojenne będące obiektami zabytkowymi podlegającymi ochronie pośredniej i ujęte w gminnej ewidencji zabytków. W ww. studium odnośnie ochrony obiektów zabytkowych objętych ochroną pośrednią wprowadzono zapis, że wszelkie prace inwestycyjne, w tym podziały działek, wycinka drzew, itp., prowadzone przy obiektach podlegających ochronie konserwatorskiej pośredniej, wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich oraz opinii Konserwatora Zabytków. Rygor ten dotyczył również obszarów zabytkowych, takich jak cmentarze. W obowiązującym od dnia 9.11.2016 r. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce¹⁷ w wykazie obiektów nieruchomości wpisanych do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków, położonych na obszarze miasta i gminy Bełżyce oraz WEZ nie było żadnej pozycji dotyczącej grobów lub cmentarzy wojennych. Była jedynie informacja, że na terenie Gminy zachowały się zabytkowe cmentarze: we Wronowie – cmentarz wojenny z 1915 r., w Bełżycach dwa cmentarze: parafialny oraz żydowski przy ul. Przemysłowej.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 50-105, 812-823)

W badanym okresie do 2016 r. w Gminie obowiązywała Strategia Rozwoju Gminy Bełżyce na lata 2004-2018¹⁸, zmieniona przez Strategię Rozwoju Gminy Bełżyce na lata 2015-2022¹⁹. W strategii na lata 2004-2018 wprowadzono zapis odnośnie ochrony zabytków. Obiektami podlegającymi ochronie pośredniej były ujęte w ewidencji zabytków województwa lubelskiego m.in. cmentarze wojenne z I wojny światowej w Wierchowiskach oraz we Wronowie, cmentarz wojenny z II wojny światowej w Wierchowiskach, cmentarze parafialne w Bełżycach, Babinie i Matczynie oraz cmentarz żydowski w Bełżycach. Wszystkie ww. obiekty były ujęte w mpzp Miasta i Gminy Bełżyce. Aktualnie obowiązująca w Gminie Strategia na lata 2015-2022 nie zawierała informacji dot. grobów i cmentarzy wojennych, zawierała tylko jedną pozycję, tj. pomnik na mogile partyzantów AK w Krężnicy Okragłej, który był ujęty w wykazie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w WEZ.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 106-133, 812-823)

Gmina opracowała „Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami dla gminy Bełżyce na lata 2010-2013”²⁰ oraz „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla Gminy Bełżyce”²¹. Programy uzyskały, zgodnie z art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pozytywną opinię LWKZ. Na lata 2014-2015 Gmina nie posiadała gminnego programu opieki nad zabytkami. Zastępca Burmistrza wyjaśnił, że Gmina pomimo nieposiadania programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 i 2015 realizowała zadania z zakresu ochrony grobów i cmentarzy wojennych. W 2014 r. wykonała prace renowacyjne i konserwację nagrobków na cmentarzu wojennym we Wronowie i remont mogiły zbiorowej z I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Matczynie, a w 2015 r.

¹⁶ Uchwała nr VIII/68/2011 Rady Miejskiej Bełżycach z dnia 30.03.2011 r. w sprawie uchwalenia zmian studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce, zwanego dalej „studium z dnia 30.03.2011 r. miasta i gminy Bełżyce”.

¹⁷ Uchwała nr XXVIII/166/16 Rady Miejskiej Bełżycach z dnia 9.11.2016 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce, zwanego dalej „studium z dnia 9.11.2016 r. miasta i gminy Bełżyce”.

¹⁸ Uchwała Nr XXIII/196/2004 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 30.06.2004 r. w sprawie zatwierdzenia „Strategii Rozwoju Gminy Bełżyce na lata 2004-2018”.

¹⁹ Uchwała Nr XVIII/92/16 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 9.02.2016 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Gminy Bełżyce na lata 2015-2022”.

²⁰ Przyjęty Uchwałą nr LVI/372/2010 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 8.04.2010 r. w sprawie przyjęcia „Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami dla gminy Bełżyce na lata 2010-2013”, zwany dalej „Programem 2010-2013”.

²¹ Przyjęty Uchwałą nr XVIII/96/16 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 9.02.2016 r. w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla Gminy Bełżyce”, zwany dalej „Programem 2016-2019”.

remont mogiły żołnierzy AK oddziału partyzanckiego „Nerwy” na cmentarzu parafialnym w Babinie.

Program na lata 2010-2013 opracowano z wykorzystaniem ustaleń dla Gminy, zawartych w dokumentach strategicznych, planistycznych województwa lubelskiego i lokalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz z uwzględnieniem gminnej ewidencji zabytków. Zadaniami priorytetowymi według Programu były: prawna ochrona, rewaloryzacja, konserwacja i remont zabytków, a dodatkowymi: zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Z powodu braku środków Gmina nie stworzyła jednolitego systemu informacji miejskiej, zawierającego podstawowe informacje o zabytkach, co było jednym z zadań dodatkowych Programu 2010-2013.

Program na lata 2016-2019 zawierał postanowienia i zapisy mające znaczenie dla utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, m.in.: 1. pielęgnacja cmentarzy wpisanych do GEZ (remont mogił żołnierskich); 2. przeznaczanie środków finansowych z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków; 3. remonty cmentarzy w Wierzchowiskach i Wronowie oraz współpraca z partnerami zagranicznymi; 4. publikowanie folderów; 5. stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów; 6. dbanie o zawartość strony internetowej gminy poprzez umieszczanie informacji dotyczących zasobu zabytkowego; 7. opracowanie mapy dziedzictwa kulturowego gminy; 8. organizację imprez lokalnego zasięgu; 9. wspieranie działalności związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego; 10. udostępnianie w formie spisu gminnej ewidencji zabytków oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bełżyce na lata 2016-2019 na stronie internetowej Urzędu.

W Programie nie wyznaczono szczegółowych zadań na poszczególne lata, co byłoby pomocne przy ocenianiu wykonania zadań Programu przez Radę Miejską w Bełżycach. Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz przedstawia, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 209-244, 257, 265-363)

1.5. W badanym okresie Rada Miejska w Bełżycach dopiero 26.08.2015 r. przyjęła²² dwa sprawozdania z realizacji „Programu ochrony zabytków” za lata 2010-2011 oraz 2012-2013. Sprawozdań za lata 2014-2015 nie opracowano, gdyż Gmina nie posiadała w tym okresie „Programu ochrony zabytków”.

Sprawozdanie za lata 2012-2013 informowało o remoncie przeprowadzonym na cmentarzu wojennym z I wojny światowej we Wronowie, współfinansowanym z funduszy Austriackiego Czarnego Krzyża, oraz o zamontowaniu nowych tablic informacyjnych na cmentarzach: wojennym w Wierzchowiskach, żydowskim w Bełżycach przy ul. Przemysłowej i parafialnym w Bełżycach. Gmina otrzymała fundusze od Wojewody Lubelskiego oraz ROPWiM na remonty historycznych mogił, m.in. lotników i więźniów Majdanka. Gmina nie była w tym okresie właścicielem żadnego obiektu wpisanego do rejestru zabytków nieruchomości Województwa Lubelskiego.

Według wyjaśnień zastępcy Burmistrza, sprawozdanie z realizacji Programu na lata 2016-2019 za okres 2016-2017 będzie sporządzone i przedstawione do przyjęcia Radzie Miejskiej w Bełżycach w II kwartale 2018 r.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 245-256, 355-363)

²² Uchwała Nr XI/54/15 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 26.08.2015 r. w sprawie przyjęcia sprawozdania za lata 2010-2011 z realizacji „Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Bełżyce na lata 2010-2013” oraz Uchwała Nr XI/55/15 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 26.08.2015 r. w sprawie przyjęcia sprawozdania za lata 2012-2013 z realizacji „Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Bełżyce na lata 2010-2013”.

1.6. Regulamin organizacyjny Urzędu²³ określał, że do zakresu działania Wydziału Inwestycji, Gospodarki Komunalnej i Przestrzennej²⁴ należało m.in. prowadzenie ewidencji zabytków, nadzór i utrzymanie cmentarzy wojskowych i miejsc pamięci narodowej. Gmina sprawowała bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na jej terenie poprzez wpisanie do zakresu czynności z dnia 2.04.2013 r. referentowi w WIGKiP Urzędu następujących obowiązków: prowadzenie ewidencji grobownictwa wojennego i miejsc pamięci narodowej oraz nadzór nad utrzymaniem odpowiedniego stanu technicznego; przygotowanie i realizacja wniosków o dofinansowanie remontu grobów i miejsc pamięci oraz prowadzenie ewidencji zabytków i dóbr kultury. Powyższe obowiązki z dniem 5.04.2017 r. przyjął na czas nieobecności odpowiedzialnego pracownika zastępca naczelnika WIGKiP.

W latach 2013-2016, corocznie w okresie poprzedzającym składanie do LUW wniosków o środki finansowe, pracownik Urzędu odpowiedzialny za utrzymanie obiektów grobownictwa wojennego dokonywał przeglądów²⁵ grobów i cmentarzy wojennych, z których sporządzał protokoły i kwalifikował do remontu obiekty o złym stanie technicznym.

W Urzędzie nie powołano tzw. opiekuna cmentarzy wojennych, gdyż według wyjaśnień zastępcy Burmistrza Bełżyc zadania opiekuna pokrywają się z zakresem obowiązków dot. grobownictwa pracownika merytorycznego, któremu przypisano przedmiotowe zadania. W związku z powyższym nieuzasadnione jest powoływanie opiekuna.

Zadania o charakterze użyteczności publicznej związane z utrzymaniem w należyłym stanie mogił i cmentarzy wojennych były świadczone na rzecz Gminy przez Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Bełżycach. Zakres konserwacji obejmował systematyczne utrzymanie czystości i porządku, dekorację mogił wojennych chryzantemami i zniczami na dzień Wszystkich Świętych oraz zakup kwiatów i zniczy. Od 2017 r. czynności porządkowe na cmentarzach wojennych prowadzone były raz na kwartał, a mogił wojennych – dwa razy do roku (w kwietniu i październiku). Zakres prac obejmował: odchwaszczanie, konserwację nasadzeń, mycie tablic informacyjnych, zamiętanie i koszenie trawy, dekorację mogił, zakup i nasadzenie kwiatów, zakup i ustawienie zniczy na dzień Wszystkich Świętych.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 7-35, 355-363, 385-392, 546-547, 668, 773, tom II str. 218-236)

1.7. Według wyjaśnień Zastępcy Burmistrza Bełżyc w zakresie budowy, utrzymania i zabezpieczenia cmentarzy i grobów wojennych nie występowały żadne problemy. Do remontu obiekty kwalifikowane były przez merytorycznego pracownika WIGKiP. Przed przystąpieniem do remontu zakwalifikowanego obiektu prowadzono uzgodnienia ze stowarzyszeniami kombatanckimi. Podczas remontu mogiły żołnierzy AK oddziału partyzanckiego „Nerwy” na cmentarzu parafialnym w Babinie współpracowano ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej. Gmina współpracowała z LWKZ, LUW²⁶ i ROPWiM w zakresie treści napisu i formy pomnika.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 355-365)

²³ Zarządzenie Nr 33/2013 Burmistrza Bełżyc z dnia 2.04.2013 r. w sprawie nadania Regulaminu Organizacyjnego Urzędowi Miejskiemu w Bełżycach. W regulaminie organizacyjnym wprowadzono zmiany Zarządzeniem Nr 112/2014 Burmistrza Bełżyc z dnia 31.12.2014 r., Zarządzeniem Nr 5/2016 Burmistrza Bełżyc-Kierownika Urzędu z dnia 30.06.2016 r., Zarządzeniem Nr 6/2016 Burmistrza Bełżyc-Kierownika Urzędu z dnia 30.06.2016 r., Zarządzeniem Nr 18/2016 Burmistrza Bełżyc jako Kierownika jednostki z dnia 30.11.2016 r., Zarządzeniem Nr 19/2016 Burmistrza Bełżyc jako Kierownika jednostki z dnia 30.11.2016 r., Zarządzeniem Nr 10/2017 Burmistrza Bełżyc-Kierownika Urzędu z dnia 28.03.2017 r.

²⁴ Dalej: „WIGKiP”.

²⁵ Dnia 14.08.2013 r., 24.06.2014 r., 24.04.2015 r. i 10.05.2016 r.

²⁶ Lubelskim Urzędem Wojewódzkim w Lublinie.

1.8. W latach 2014-2016 Urząd wydatkował środki finansowe w łącznej kwocie 87.400 zł na odbudowę i zabezpieczenie grobów i cmentarzy wojennych:

- w 2014 r. kwotę 24.000 zł, w tym 5.000 zł stanowiły środki przekazane przez Wojewodę Lubelskiego i 9.000 zł przez ROPWiM, a 10.000 zł środki własne Gminy,
- w 2015 r. kwotę 29.400 zł, w tym 2.400 zł stanowiły środki przekazane przez Wojewodę Lubelskiego i 17.000 zł przez ROPWiM, a 10.000 zł środki własne Gminy,
- w 2016 r. kwotę 34.000 zł, w tym 20.000 zł stanowiły środki przekazane przez Wojewodę Lubelskiego, a 14.000 zł środki własne Gminy.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 355-363)

Gmina w zakresie odbudowy, utrzymania i zabezpieczenia grobów i cmentarzy wojennych wykonała w 2014 r. remont i konserwację trzech obiektów niewpisanych do rejestru zabytków. Na ten cel zaplanowano 27.000 zł, wydatkowano 24.000 zł (88,9%), w tym:

- remont mogiły zbiorowej z I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Matczynie za kwotę 19.000 zł, który był sfinansowany ze środków pochodzących od: Wojewody Lubelskiego – 5.000 zł, otrzymanych na podstawie porozumienia nr 55 z 7.03.2014 r., ROPWiM – 9.000 zł, uzyskanych zgodnie z porozumieniem nr 369 z 5.05.2014 r. oraz własnych Gminy – 5.000 zł. Środki finansowe otrzymane w ramach porozumień zostały w 100% wydatkowane przez Gminę. Zakres prac obejmował: prace rozbiórkowe starego pomnika, wykonanie fundamentów, wykonanie z granitu cokołu, płyty nakrywkowej, gradusa, dwóch krzyży i ściany z napisem. Na wykonanie na cmentarzu parafii Matczyn robót ziemnych związanych z pracami rozbiórkowymi starego pomnika, wykonanie nowych fundamentów oraz postawienie nowego pomnika Gmina nie posiadała zezwolenia Wojewody Lubelskiego oraz opinii i zaleceń LWKZ, gdyż o takie zezwolenia nie występowała. Na cmentarzu było pochowanych 97 żołnierzy armii rosyjskiej i 8 żołnierzy armii austro-węgierskiej poległych lub zmarłych w latach 1914-1915. Gmina jedynie posiadała pozytywną opinię (17.12.2013 r.) Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Lublinie²⁷ dot. projektu nowej kwatery wraz z napisem. Powyższa kwatera wojenna nie była ujęta w GEZ. Według mpzp gminy Bełżyce cmentarz parafii Matczyn był objęty pośrednią ochroną konserwatorską;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 36-55, 383-499)

- remont mogiły żołnierza Wojska Polskiego (WP) – szer. M. Rorzysko na cmentarzu parafialnym w Bełżycach, którego koszt wynosił 2.500 zł, sfinansowany został przez Gminę. Obejmował wykonanie pokrywy i części krzyżowej, polerowanie i wykonanie napisu (137 liter). Była to kontynuacja prac remontowych rozpoczętych w 2013 r., polegających na robotach ziemnych i betonowych (wykonanie fundamentu, cokołu, zniwelowanie depresji gruntowej). Na przeprowadzony w latach 2013-2014 remont mogiły żołnierza WP na cmentarzu parafialnym w Bełżycach Gmina nie posiadała zgody ani opinii LUW i LWKZ. Grób nie był wpisany do GEZ. Cmentarz parafii Bełżyce według mpzp miasta Bełżyce był objęty pośrednią ochroną konserwatorską;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 36-55, 500-539)

- na cmentarzu wojennym z okresu I wojny światowej we Wronowie przeprowadzono prace renowacyjne i konserwację nagrobków, tj. czyszczenie, zabezpieczenie betonu przed erozją i grzybami środkami chemicznymi. Prace, których koszt wynosił 2.500 zł, sfinansowała w całości Gmina. Prac wykonanych

²⁷ Dalej: „WKOPWiM”.

w 2014 r., dotyczących czyszczenia i renowacji nagrobków na cmentarzu wojennym z okresu I wojny światowej we Wronowie, Urząd wcześniej nie zgłosił do LUW i LWKZ w celu uzyskania zgody lub opinii, pomimo iż obiekt ten był ujęty w ewidencji zabytków gminy Bełżyce²⁸. Cmentarz według mpzp gminy Bełżyce był objęty pośrednią ochroną konserwatorską.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 36-55, 215-244)

W 2015 r. Gmina, zgodnie z planem (29.400 zł) przyjętym na ten rok, wydatkowała środki finansowe na remont mogiły żołnierzy AK oddziału partyzanckiego „Nerwy” usytuowanej na cmentarzu parafialnym w Babinie. Koszt remontu wynosił 29.400 zł i został sfinansowany ze środków pochodzących od: Wojewody Lubelskiego – 2.400 zł, otrzymanych na podstawie porozumienia nr 394 z dnia 27.04.2015 r. oraz od ROPWiM – 17.000 zł, otrzymanych na podstawie porozumienia nr 415 z dnia 26.05.2015 r. i środków własnych Gminy – 10.000 zł. Zakres prac obejmował: roboty rozbiórkowe, wykonanie ław i wieńca żelbetonowego, wykonanie fundamentu pod górną część pomnika, wykonanie okrawężnikowania i ułożenie kostki brukowej, montaż nakryć granitowych płyty nagrobnej, wykonanie postumentu pod metalowy krzyż, renowację i przełożenie tablicy informacyjnej, montaż słupków ogrodzeniowych. Mogiła ta nie była wpisana do GEZ, lecz cmentarz parafii Babin był ujęty w ewidencji zabytków gminy Bełżyce²⁹. Na wykonanie remontu mogiły wojennej Gmina posiadała, zgodnie z wymogami art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 roku o grobach i cmentarzach wojennych³⁰, zezwolenie³¹ Wojewody Lubelskiego, pozytywną opinię WKOPWiM oraz zgodę właściciela terenu - proboszcza parafii Babin. Remontowany obiekt nie był wpisany do rejestru zabytków. Gmina nie występowała do LWKZ o uzyskanie opinii odnośnie ww. prac.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 540-660)

W 2016 r. Gmina zaplanowała wydatkować 23.400 zł na remont mogiły zbiorowej żołnierzy AK i ludności cywilnej – mieszkańców miejscowości Podole, zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym w Bełżycach. Ogółem koszt remontu wyniósł 34.000 zł i został sfinansowany ze środków finansowych: Wojewody Lubelskiego – 20.000 zł, otrzymanych na podstawie porozumienia nr 514 z dnia 30.08.2016 r., oraz środków własnych Gminy Bełżyce – 14.000 zł. Wartość prac wykonanych w „części wojennej”, w której pochowano żołnierzy, wyceniono na kwotę 29.000 zł, a w „części cywilnej”, w której pochowane były żony osób pomordowanych, wyniosła 5.000 zł. Zakres prac remontowych obejmował: prace rozbiórkowe, wykonanie ław i wieńca żelbetonowego pod poprzeczny fundament, wykonanie okrawężnikowania i ułożenie kostki brukowej, montaż nakryć granitowych płyty nagrobnej, renowację istniejącej tablicy i metalowego krzyża. Na wykonanie powyższych prac remontowych Gmina posiadała zgodę Wojewody Lubelskiego³², stosownie do wymogów art. 5 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych. Gmina nie występowała do LWKZ o uzyskanie opinii odnośnie ww. prac. Remontowany obiekt nie był wpisany do rejestru zabytków.

Odnośnie braku opinii Konserwatora Zabytków dot. realizacji w 2016 r. ww. prac remontowych Burmistrz podał w wyjaśnieniach, że zgodnie z pismem LWKZ³³ i GEZ³⁴ ochroną objęta jest część cmentarza parafii Bełżyce przy ul. T. Kościuszki o zachowanym pierwotnym układzie pochówków z zabytkowymi nagrobkami i drzewostanem (aleje od 1 do 4). W tej części zlokalizowana jest mogiła zbiorowa

²⁸ Zapis na str. 19-21 „Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Bełżyce na lata 2010-2013”.

²⁹ Zapis na str. 19-21 „Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Bełżyce na lata 2010-2013”.

³⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 681 ze zm., zwanej dalej „ustawą o grobach i cmentarzach wojennych”.

³¹ GN-I.5232.9.2015.SK z dnia 29.05.2015 r., podpisane przez zastępcę Dyrektora Wydziału Gospodarki Nieruchomościami i Skarbu Państwa, działającego z upoważnienia Wojewody Lubelskiego.

³² Decyzja GN-I.5232.28.2016.SK Wojewody Lubelskiego z 18.10.2016 r.

³³ KD.5140.4.1.2016 r. z 25.01.2016 r.

³⁴ Zatwierdzoną zarządzeniem nr 18/2016 Burmistrza Bełżyc z dnia 26.02.2016 r.

żołnierzy AK i ludności cywilnej – mieszkańców m. Podole, niewymieniona w GEZ jako oddzielny obiekt. W związku z powyższym Gmina uznała, że ta mogiła nie przedstawia wartości zabytkowej i nie kwalifikuje się do objęcia indywidualną ochroną, dlatego też nie trzeba występować i uzyskiwać opinii lub akceptacji Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac renowacyjnych i konserwacyjnych.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 663-762, tom II str. 169-174)

1.9. Na zadania związane z remontami grobów i cmentarzy wojennych otrzymano na podstawie zawartych porozumień ogółem 53.400 zł (61,1% poniesionych wydatków), w tym od Wojewody Lubelskiego 27.400 zł (w 2014 r. - 5.000 zł, w 2015 r. - 2.400 zł i w 2016 r. - 20.000 zł) oraz od ROPWiM 26.000 zł (w 2014 r. - 9.000 zł, w 2015 r. - 17.000 zł). Otrzymane ww. środki finansowe wydatkowano w całości. W okresie 2014-2016 Urząd nie otrzymywał środków finansowych na ww. zadania od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytutu Pamięci Narodowej (IPN) oraz z innych źródeł, w tym środków z Unii Europejskiej.

(dowód: akta kontroli tom I str. 431-438, 448-463, 583-590, 595-600, 653-654, 690-698, 759-761)

W 2014 r. potrzeby Gminy związane z remontami i konserwacją grobów i cmentarzy wojennych oszacowano na kwotę 27.000 zł i na taką kwotę złożono wnioski do Wojewody Lubelskiego. Otrzymano 5.000 zł (18,5%). Do ROPWiM na remont grobu wnioskowano o 20.000 zł, otrzymano 9.000 zł (45%). Gmina zagwarantowała środki własne w kwocie 5.000 zł, które wykorzystwała w całości. W 2014 r. z planowanej kwoty 27.000 zł, przeznaczonej na remonty i konserwację grobów i cmentarzy wojennych, zrealizowano trzy zadania za kwotę 24.000 zł (88,9% planu). Tylko jedno zadanie, tj. remont kwatery z okresu I wojny światowej, położonej na cmentarzu parafii Matczyn (plan 20.000 zł, wykonanie 19.000 zł), zrealizowano przy współdziałaniu środków finansowych otrzymanych z dotacji na podstawie dwóch porozumień zawartych z Wojewodą Lubelskim i ROPWiM. Na podstawie ww. porozumień Gmina otrzymała odpowiednio 5.000 zł i 9.000 zł, co stanowiło 73,7% (14.000 zł) wydatków (19.000 zł) poniesionych na to zadanie. Pozostałą kwotę 5.000 zł (26,3%) zapewniła Gmina.

Dwa zadania zaplanowane przez Gminę na 2014 r. nie zostały ujęte w planie budżetu Wojewody Lubelskiego, zostały zrealizowane wyłącznie ze środków finansowych Gminy. Była to kontynuacja remontu z 2013 r. dot. mogiły żołnierza WP (szer. M. Rorzysko) na cmentarzu parafialnym w Bełżycach (planowano 5.000 zł, wydatkowano 2.500 zł) oraz prace renowacyjne i konserwacja nagrobków na cmentarzu wojennym z I wojny światowej we Wronowie, na które wydatkowano 2.500 zł. Udział procentowy środków pozostałych (LUW i ROPWiM) do środków wydatkowanych ogółem na remonty grobów i cmentarzy w 2014 r. wynosił 58,33%.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377, 393-478, 469-499)

W 2015 r. potrzeby Gminy związane z remontami grobów i cmentarzy wojennych oszacowano na kwotę 29.400 zł i na taką kwotę złożono wnioski do Wojewody Lubelskiego. Otrzymano 2.400 zł (8,2%). Do ROPWiM na remont grobu wnioskowano o 19.400 zł, otrzymano 17.000 zł (87,6%). Gmina zagwarantowała środki własne w kwocie 10.000 zł, które wykorzystwała w całości. Wszystkie ww. środki finansowe wydatkowano na remont mogiły żołnierzy AK oddziału partyzanckiego „Nerwy”, położonej na cmentarzu parafialnym w Babinie. Udział procentowy środków pozostałych (LUW i ROPWiM) do wydatków ogółem, poniesionych na remonty grobów i cmentarzy w 2015 r., wynosił 65,99%.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377, 540-600, 644-658)

W 2016 r. potrzeby Gminy związane z remontami grobów i cmentarzy wojennych oszacowano na kwotę 23.400 zł i na taką kwotę złożono wnioski do Wojewody

Lubelskiego. Otrzymano 20.000 zł (85,5%). Gmina zagwarantowała środki własne w kwocie 14.000 zł, które wykorzystwała w całości. Wszystkie środki finansowe (34.000 zł) wydatkowano na remont mogiły zbiorowej żołnierzy AK i ludności cywilnej – mieszkańców miejscowości Podole, zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym w Beżycach. Udział procentowy środków pozostałych (LUW) do wydatków ogółem poniesionych na remonty grobów i cmentarzy w 2016 r. wyniósł 58,82%.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377, 661-698, 748-762)

1.10. Wybór wykonawcy remontów grobów i cmentarzy wojennych odbywał się zgodnie z Regulaminem udzielania zamówień publicznych³⁵. W latach 2014-2016 wyboru wykonawcy dokonywano w trybie zapytania ofertowego skierowanego do trzech wykonawców. Każdorazowo opracowywany był wniosek do Burmistrza o zatwierdzenie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego z kontrasygnatą Skarbnika. Do wniosku załączano kosztorys inwestorski i przedmiar robót. Wyboru dokonywano na podstawie najkorzystniejszej oferty złożonej w postępowaniu. Przeprowadzono trzy postępowania: w 2014 r. na remont mogiły zbiorowej z I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Matczyni – szacunkowa wartość zamówienia wynosiła 19.600 zł, wybrano ofertę na kwotę 19.000 zł; w 2015 r. na remont mogiły żołnierzy AK oddziału partyzanckiego „Nerwy” usytuowanej na cmentarzu parafialnym w Babinie - szacunkowa wartość zamówienia wynosiła 29.539 zł, wybrano ofertę na kwotę 29.400 zł; w 2016 r. na remont mogiły zbiorowej żołnierzy AK i ludności cywilnej – mieszkańców m. Podole, zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym w Beżycach - szacunkowa wartość zamówienia wynosiła 35.679 zł, wybrano ofertę na kwotę 34.000 zł, w tym: „część wojenna” 29.000 zł, „część cywilna” 5.000 zł.

Ponadto, zgodnie z regulaminem udzielania zamówień publicznych Urzędu, w 2014 r. udzielono dwóch zamówień na kwotę po 2.500 zł na wykonanie renowacji i konserwacji nagrobków na cmentarzu wojennym z I wojny światowej we Wronowie oraz wykonanie remontu mogiły żołnierza WP – szer. M. Rorzysko na cmentarzu parafialnym w Beżycach.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 479-478, 502-507, 520-526, 535-538, 604-638, 716-745, 771-811)

Wydatki na prace związane z remontem grobów i cmentarzy wojennych Gmina ewidencjonowała w dziale 710 działalność usługowa, rozdziale 71035 cmentarze, § 4300 zakup usług pozostałych (w latach 2014-2015) oraz § 4270 zakup usług remontowych. Wydatki były ujęte w planie finansowym i dokonywane w granicach kwot w nim określonych. Po wykonaniu zadania Wojewodzie przedstawiane były przez Gminę sprawozdania z ich wykonania, protokoły odbioru robót, kopie faktur, dokumentacja fotograficzna potwierdzająca wykonanie zadania oraz karta ewidencyjna obiektu. Przy odbiorze robót obecny był przedstawiciel Wojewody. Dotacje celowe od Wojewody Lubelskiego ewidencjonowane były na koncie 901/W po stronie WN i 133 MA dochody z tytułu dotacji oraz w dziale 710, rozdział 71035, § 2020 – dotacja celowa otrzymana z budżetu państwa na zadania bieżące realizowane przez gminę na podstawie porozumień z organami administracji rządowej. W latach 2014-2016 wydatki³⁶ na remont grobów i cmentarzy wojennych stanowiły odpowiednio: 0,04%, 0,04%, 0,08% łącznych wydatków budżetu Gminy Beżyce w danym roku.

³⁵ Przyjęty zarządzeniem nr 11/2013 Burmistrza Beżyc z dnia 31 stycznia 2013 r. w sprawie wprowadzenia w życie regulaminu zamówień publicznych w Urzędzie Miejskim w Beżycach, zmieniony zarządzeniem nr 30/2014 Burmistrza Beżyc z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie regulaminu udzielania zamówień publicznych w Urzędzie Miejskim w Beżycach.

³⁶ Bez środków otrzymanych z ROPWiM w 2014 r. (9.000 zł) i w 2015 r. (17.000 zł).

Środki finansowe ROPWiM, współfinansujące wydatki poniesione na remonty grobów i cmentarzy wojennych, nie były ewidencjonowane w budżecie Gminy. Według Burmistrza wydatkowane środki zewnętrzne i wewnętrzne były wystarczające w stosunku do potrzeb.

(dowód: akta kontroli tom I, str. 365-377, tom, II str. 74-134)

Urząd, zgodnie z § 3 porozumienia nr 55 z dnia 7.03.2014 r. zawartego pomiędzy Wojewodą Lubelskim i Gminą, przedłożył w dniu 16.10.2014 r. do LUW rozliczenie otrzymanych środków od Wojewody (5.000 zł) w ramach dotacji celowej, załączając fakturę nr 9/2014 z 8.10.2014 r. na kwotę 10.000 zł, wystawioną na podstawie umowy o dzieło nr 18/2014 z dnia 16.07.2014 r. na kwotę 19.000 zł, zawartej przez Gminę z Pracownią Artystyczno-Kamieniarską Witold Marcewicz artysta rzeźbiarz w Bełżycach³⁷ na wykonanie „*remontu mogiły zbiorowej poległych podczas I wojny światowej znajdującej się na cmentarzu w Matczynie*”.

Na fakturze nr 9/2014 z 8.10.2014 r. na kwotę 10.000 zł w pozycji „rodzaj wykonanych usług” zapisano „*rzeźba mogiły zbiorowej żołnierzy armii austro-węgierskiej i rosyjskiej na cmentarzu w m. Matczyn gmina Bełżyce*”. Z treści ww. zamówienia publicznego i jego dokumentacji oraz umowy nr 9/2014 z 8.10.2014 r. na wykonanie remontu mogiły wynika, iż Gmina nie zamawiała wykonania „*rzeźby mogiły*”, zaś „*remont mogiły*”. Ponadto w pozycji „stawka podatku VAT” wpisano „zwolniony”, a w pozycji „podstawa prawna zwolnienia od podatku” podano numer 92.31.10.0030. Podczas oględzin stwierdzono, że wykonano pomnik, a nie rzeźbę.

W fakturze nr 8/2014 z 8.10.2014 r., wystawionej na ROPWiM w Warszawie na podstawie tej samej umowy nr 9/2014 z 8.10.2014 r. na wykonanie remontu przez Pracownię na kwotę 9.000 zł, w pozycji „rodzaj wykonanych usług” zapisano „*remont mogiły zbiorowej żołnierzy armii austro-węgierskiej i rosyjskiej na cmentarzu w m. Matczyn gmina Bełżyce*”. W tej fakturze stawka podatku od towarów i usług wynosiła 23% (1.682,93 zł).

Z dokumentacji przedłożonej przez Urząd, tj. kosztorysu inwestorskiego, przedmiaru robót, kosztorysu oferenta z zamówienia publicznego w trybie zapytania ofertowego z dnia 26.06.2014 r. na wykonanie „*remontu mogiły zbiorowej poległych podczas I wojny światowej znajdującej się na cmentarzu w Matczynie*” wynika, że przedmiotem zamówienia było wykonanie robót budowlanych dotyczących remontu mogiły zbiorowej na cmentarzu w Matczynie, obejmujących: prace rozbiórkowe starego pomnika, wykonanie fundamentów, wykonanie z granitu cokołu, płyty nakrywkowej, gradusa, dwóch krzyży i ściany z napisem.

Ten sam zakres prac remontowych obejmowała umowa o dzieło nr 18/2014 z dnia 16.07.2014 r. na kwotę 19.000 zł, zawarta przez Gminę z Pracownią na wykonanie „*remontu mogiły zbiorowej poległych podczas I wojny światowej znajdującej się na cmentarzu w Matczynie*” Po wykonaniu prac remontowych zgodnie z postanowieniami umowy wykonawca miał wystawić dwie faktury: pierwszą fakturę na ROPWiM na kwotę 9.000 zł, drugą fakturę na Gminę na kwotę 10.000 zł.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 431-499, tom II str. 1-7)

W 2015 r. Urząd, zgodnie z § 3 porozumienia nr 394 z dnia 27.04.2015 r. zawartego pomiędzy Wojewodą Lubelskim i Gminą, przedłożył 12.10.2015 r. do LUW rozliczenie środków otrzymanych od Wojewody (2.400 zł) w ramach dotacji celowej, załączając fakturę nr 8/2015 z dnia 22.09.2015 r. na kwotę 12.400 zł, wystawioną na podstawie umowy z 21.07.2015 r. na kwotę 29.400 zł, zawartej przez Gminę z Pracownią na wykonanie „*remontu mogiły zbiorowej żołnierzy AK oddziału „Nerwy” znajdującej się na cmentarzu w Babinie*”.

³⁷ Dalej „Pracownia”.

W fakturze nr 8/2015 z dnia 22.09.2015 r., wystawionej przez Pracownię na Gminę na kwotę 12.400 zł w pozycji „rodzaj wykonanych usług” zapisano „*prace rzeźbiarsko-kamieniarskie przy mogile zbiorowej żołnierzy AK oddziału „Nerwy” na cmentarzu parafialnym w Babinie*”. Z treści ww. zamówienia publicznego i jego dokumentacji oraz umowy z dnia 7.07.2015 r. na wykonanie remontu mogiły wynika, iż Gmina nie zamawiała wykonania „*prac rzeźbiarsko-kamieniarskich przy mogile*”, zaś „*remont mogiły*”. Ponadto w pozycji „stawka podatku VAT” wpisano „zwolniony”, a w pozycji „podstawa prawna zwolnienia od podatku” nie dokonano żadnego wpisu. W drugiej fakturze nr 7/2015 z dnia 22.09.2015 r., wystawionej na ROPWiM w Warszawie na podstawie tej samej umowy z dnia 21.07.2015 r. na wykonanie remontu przez Pracownię na kwotę 17.000 zł w pozycji „rodzaj wykonanych usług” zapisano „*remont mogiły zbiorowej żołnierzy AK oddziału „Nerwy” na cmentarzu parafialnym w Babinie*”. W tej fakturze stawka podatku od towarów i usług wynosiła 23% (3.178,86 zł).

Z dokumentacji przedłożonej przez Urząd, tj. kosztorysu inwestorskiego, przedmiaru robót, kosztorysu oferenta z przeprowadzonego przez Urząd Miejski w Bełżycach zamówienia publicznego w trybie zapytania ofertowego z dnia 7.07.2015 r. na wykonanie „*remontu mogiły zbiorowej żołnierzy AK oddziału „Nerwy” znajdującej się na cmentarzu w Babinie*” wynika, że przedmiotem zamówienia było wykonanie robót budowlanych polegających na wykonaniu remontu mogiły zbiorowej na cmentarzu w Babinie, którego zakres obejmował: roboty rozbiórkowe, wykonanie ław i wieńca żelbetonowego, wykonanie fundamentu pod górną część pomnika, wykonanie okrawężnikowania i ułożenie kostki brukowej, montaż nakryć granitowych płyty nagrobnej, wykonanie postumentu pod metalowy krzyż, renowację i przełożenie tablicy informacyjnej, montaż słupków ogrodzeniowych. Ten sam zakres prac remontowych obejmowała umowa z dnia 21.07.2015 r. na kwotę 29.400 zł, zawarta przez Gminę z Pracownią. Po wykonaniu prac remontowych zgodnie z postanowieniami umowy wykonawca miał wystawić dwie faktury: pierwszą fakturę na ROPWiM w Warszawie na kwotę 17.000 zł, drugą fakturę na Gminę na kwotę 12.400 zł.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 585-660)

Ponadto w fakturze nr 2/2014 z dnia 11.04.2014 r., wystawionej przez Pracownię na Gminę Bełżyce na kwotę 2.500 zł, w pozycji „rodzaj wykonanych usług” zapisano wykonanie remontu mogiły żołnierza WP M. Rorzysko na cmentarzu w Bełżycach: a) rzeźba ścianki krzyżowej z napisami – stawka podatku od towarów i usług zwolniony, wartość towaru 1.600 zł oraz b) nakrywa granitowa – stawka podatku od towarów i usług 23%, wartość towaru 900 zł. Podobnie jak w powyższych przypadkach, z treści ww. zamówienia publicznego i jego dokumentacji oraz umowy z dnia 9.04.2014 r. na wykonanie remontu mogiły wynika, że na remont składały się roboty budowlane: wykonanie pokrywy nakrywkowej, wykonanie części krzyżowej, ręczne polerowanie i wykonanie napisów (137 liter), a nie rzeźba ścianki krzyżowej.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 519-534)

1.11. W latach 2014-2016 nie były przeprowadzane kontrole wykorzystania środków finansowych przyznanych dotacji Gminie. Według wyjaśnień Burmistrza jedynie przedstawiciel Wojewody Lubelskiego uczestniczący w odbiorach robót sprawdzał umowę zawartą z wykonawcą pod względem zakresu prac i kwoty zadania.

W porozumieniach podmioty (Wojewoda Lubelski i ROPWiM) udzielające Gminie dotacji celowych na remonty grobów i cmentarzy wojennych zastrzegły sobie m.in.

prawo kontroli realizacji powierzonego zadania na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej³⁸.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 432-434, 449-451, 585-587, 597-599, 692-694, tom II str. 169-174)

1.12. Przeprowadzone oględziny wszystkich grobów (13) i cmentarzy wojennych (2) znajdujących się na terenie Gminy Bełżyce wykazały, że ich stan techniczny jest dobry, jednak niektóre z nich wymagają remontów, napraw oraz prac porządkowych.

Na cmentarzu parafii Matczyn w m. Podole mogiła wojenna 97 żołnierzy armii rosyjskiej i 8 żołnierzy armii austro-węgierskiej z okresu I wojny światowej była w dobrym stanie technicznym. W 2014 r. wykonano remont grobu, stawiając nowy pomnik wykonany z marmuru (o wymiarach 2,35 m x 1,75 m). Jego wymiary i lokalizacja nie odpowiadają obszarowi i liczbie mogił wojennych wymienionych w dokumentacji, jaką posiadał Urząd oraz publikacji Marcina Dąbrowskiego pt. „Cmentarze wojenne z lat I wojny światowej w dawnym województwie lubelskim”³⁹ wydanej w 2004 r. Autor publikacji wskazuje, że na tym cmentarzu była kwatera wojenna, częściowo zachowana. Składała się z 13 mogił zbiorowych, 10 podwójnych i 6 pojedynczych. Oględziny wykazały, że w miejscu, gdzie znajduje się mogiła (pomnik), wzdłuż parkanu cmentarnego o długości ok. 50 m od strony wschodniej widoczne są wybrzuszenia terenu, wskazujące na pozostałości po grobach ziemnych. W okolicy ww. mogiły wojennej znaczne uszkodzenie betonowego parkanu (wykruszenie i pęknięcie), mogące spowodować obsunięcie się parkanu na przebiegającą wzdłuż drogę gminną nr 107007L. Burmistrz wyjaśnił, że Gmina postawiła nowy pomnik w miejscu, w którym była mogiła z I wojny światowej. Posiadana przez Gminę karta ewidencyjna obiektu potwierdza, że odnowiona mogiła (pomnik) odpowiada lokalizacji przed remontem. Gmina nie posiadała informacji i danych, że mogiła powinna obejmować inny obszar.

Grób S. Zięby ps. „Tygrys”, żołnierza Armii Krajowej (AK) - płyta nagrobna (2,00 m x 1,07 m) oraz cokół (2,26 m x 1,80 m) i tablica nagrobna wykonane zostały z konglomeratu. Grób w dobrym stanie, jedynie naprawy wymaga zapadające się odwodnienie (opaska z kostki brukowej). Burmistrz wyjaśnił, że Gmina planuje dokonać naprawy opaski z kostki brukowej w 2018 r.

Przy wejściu na cmentarz oraz przy drogach gminnej nr 107007L i wojewódzkiej nr 747 przebiegających obok cmentarza nie było tablicy informacyjnej o mogile wojennej na tym cmentarzu.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-49, 198-204)

Na cmentarzu parafialnym w Babinie stwierdzono, że mogiła zbiorowa 32 żołnierzy AK oddziału partyzanckiego por. W. Rokickiego ps. „Nerwa”, której remont wykonano w 2015 r., była w dobrym stanie technicznym, jedynie od strony północnej na całej długości cokołu stwierdzono nacieki. Płyta nagrobna (7,40 m x 2,65 m) oraz tablica pamiątkowa wykonane zostały z marmuru, cokół (7,50 m x 3,00 m) z granitu strzegomskiego.

Mogiła zbiorowa dwóch żołnierzy AK (braci Pawlaków) - płyta nagrobna (0,75 m x 1,60 m) oraz cokół (1,35 m x 2,15 m) wykonano z szarego granitu. Z uwagi na zły stan techniczny (uszkodzony róg płyty nagrobnej, rozchodzące się łączenia płyt granitowych) wymaga naprawy.

Grób żołnierza AK (Cz. Kazuba ps. „Bomba”) wykonano z lastrico, krzyż granitowy wraz z tablicą pamiątkową w dobrym stanie technicznym. Stwierdzono jedynie pęknięcie płyty nagrobnej pod tablicą pamiątkową i krzyżem.

³⁸ Dz. U. z 2011 r., Nr 185, poz. 1092.

³⁹ Str. 129.

Grób żołnierza AK (W. Bednarczyka) wymaga remontu. Płyta nagrobna (2,30 m x 1,30 m) została wykonana z szarego granitu strzegomskiego, krzyż metalowy umieszczony na betonowym podwyższeniu. Metalowa tablica informacyjna mało czytelna, przykręcona drutem do krzyża. Stwierdzono: wykwyty rdzy na metalowym krzyżu, pęknięcie płyty nagrobnej, odpadanie tynku od cokołu oraz rozszczelnienie płyt na łączeniach.

Grób żołnierza BCh (J. Szewczyka), zamordowanego przez Niemców 6.03.1944 r. - w grobie tym pochowana była druga osoba, według napisu na grobie C. Szewczyk żył lat 18, zmarł śmiercią tragiczną w dniu 8.04.1947 r. Płyta nagrobna (2,30 m x 1,20 m) została wykonana z szarego granitu strzegomskiego oraz dwie tablice nagrobne wykonane z czarnego marmuru. Stwierdzono rozszczelnienie złączy na łączeniach płyty nagrobnej, cokół popękany, odpadający tynk. Stan techniczny mogiły dobry.

Burmistrz wyjaśnił, że powyższe uszkodzenia i nieprawidłowości dotyczące stanu technicznego mogił Gmina planuje usunąć w 2019 r.

Przy wejściu na cmentarz oraz w jego okolicy w pasie drogowym brak było tablic informacyjnych o znajdujących się na cmentarzu grobach wojennych, pomimo iż wzdłuż cmentarza przebiega droga gminna łącząca się z drogą powiatową nr 2259L.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-49, 198-204)

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Wierzchowiskach Górnych, na którym pochowano 500 żołnierzy⁴⁰ niemieckich, austriackich i węgierskich oraz 200 żołnierzy rosyjskich, nie był oznakowany. Brak było tablic informacyjnych kierunkowych dojazdu do cmentarza wojennego położonego w lesie, ok. 500 m od utwardzonej asfaltowej drogi gminnej łączącej się z drogą powiatową Nr 2245L. Cmentarz w dobrym stanie, 30 kopców ziemnych wyraźnych, 9 kopców ziemnych słabo widocznych, w tym trzy rozkopane. Całość cmentarza wymaga usunięcia uschniętych gałęzi spadających z drzew (wiatrołomy) oraz wykonania prac naprawczych, tj. krzyża drewnianego z 1930 r. (część górna i dolna osadzona w cokole spróchniałe), w ogrodzeniu brak 3 szt. sztachet oraz skobla przy zamknięciu furtki. Weryfikacji wymagają informacje na tablicach informacyjnych przy cmentarzu: na jednej podano, że na cmentarzu pochowani są żołnierze armii austro-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej, a na drugiej, że żołnierze austro-węgierscy (500) i rosyjscy (200). Ponadto na cmentarzu znajdowała się granitowa tablica nagrobna informująca o pochówku trzech żołnierzy armii austro-węgierskiej, którzy polegli w latach 1914-1915 i zostali odnalezieni w 2016 r. i 2017 r. oraz pochowani w 2017 r.

Burmistrz wyjaśnił: „Gmina nie była informowana i nie posiada informacji, kto i kiedy postawił na cmentarzu wojennym z okresu I wojny światowej w Wierzchowiskach Górnych granitową tablicę nagrobną informującą o pochówku w 2017 r. trzech żołnierzy armii austro-węgierskiej. O fakcie postawienia granitowej tablicy zostałem poinformowany przez pracownika Urzędu uczestniczącego w oględzinach w dniu 21.02.2018 r. prowadzonych przez NIK. Gmina nie posiada wiedzy, czy ww. prace poprzedziła zgoda odpowiednich organów i wykonanie ekshumacji. O powyższym fakcie w dniu 7.03.2018 r. Gmina poinformowała Wojewodę Lubelskiego i LWKZ”. Ponadto Burmistrz wyjaśnił, że w II kwartale 2018 r. zostaną usunięte z cmentarza wiatrołomy, natomiast pozostałe nieprawidłowości dotyczące błędnej informacji na tablicy informacyjnej, naprawy ogrodzenia oraz krzyża Gmina planuje usunąć w 2019 r. Teren cmentarza stanowi własność parafii w Bełżycach.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-49, 169-174, 198-204, 237-240)

⁴⁰ Uczestników walk w 1916 r.

Cmentarz żydowski w Bełżycach przy ul. Przemysłowej, na którym była mogiła 150 osób zamordowanych, posiadał przy wejściu głównym na murze marmurową tablicę informacyjną. Cmentarz w dość dobrym stanie technicznym, ale wymaga prac naprawczych, tj.: posprzątania wiatrołomów, suchych gałęzi oraz wycinki dwóch złamanych drzew i naprawy bocznej bramy wjazdowej (brak zamknięcia i dwóch sztachet). W ogrodzeniu cmentarza (o dł. ok. 100 m x 92 m) wykonanym z białego kamienia (opoki) stwierdzono znaczne ubytki dachówki ceramicznej przykrywającej parkan. Ogrodzenie cmentarza było narażone od zewnątrz na niebezpieczne i szkodliwe naprężenia (nacisk), ponieważ sąsiednia firma składowała drewno na opał i pospółkę oparte o parkan. Niewłaściwy wpływ na mur miały też samosiejki i krzaki rosnące blisko zewnętrznej strony parkanu. Na terenie cmentarza znajdowało się 10 pni drzew liściastych (niedawno ściętych), których średnica przy gruncie wynosiła od 40 do 77 cm. Starosta Lubelski jako reprezentant Skarbu Państwa w sprawach gospodarowania nieruchomościami Skarbu Państwa⁴¹ w dniu 13.09.2016 r. uzyskał decyzję⁴² Burmistrza na wycinkę 14 drzew liściastych. W dokumentacji przedłożonej przez Gminę brak było zgody Konserwatora Zabytków lub Konserwatora Przyrody na ww. wycinkę 14 szt. drzew. Cmentarz żydowski był ujęty w GEZ, a według mpzp miasta Bełżyce był objęty pośrednią ochroną konserwatorską.

Burmistrz wyjaśnił, iż w 2018 r. planuje usunąć samosiejki i krzaki rosnące blisko ogrodzenia cmentarza, wycinkę dwóch drzew i naprawę bocznej bramy oraz posprzątać teren cmentarza z wiatrołomów. Naprawa parkanu z uwagi na znaczne ubytki i wysokie koszty uzależniona będzie od otrzymania środków finansowych, o które na ten cel Burmistrz będzie składał zapotrzebowanie na 2019 r. do LUW.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 40-55, 147-163, tom II str. 1-49, 198-204, 241-246)

Na cmentarzu parafialnym w Bełżycach stwierdzono, że mogiła zbiorowa 10 żołnierzy AK i mieszkańców Podola była w bardzo dobrym stanie technicznym, po remoncie wykonanym w 2016 r. Płyta nagrobna (2,25 m x 5,50 m) była wykonana z szarego granitu strzegomskiego, składała się z sześciu płyt ułożonych równolegle oraz dodatkowo połączonych na stałe, tworzących całą bryłę, dwie płyty nadgrobnie były ustawione w obrębie mogiły na zewnątrz pomnika, po bokach na niższym poziomie znajdowały się groby (dwie płyty granitowe o wym. 2,25 m x 0,90 m), wykonane z tego samego granitu co całość pomnika. Na grobach widniał napis informujący o pochowanych tam dwóch kobietach zmarłych w 1946 r. i 1972 r., żonach zamordowanych.

Mogiła zbiorowa 31 osób - wysiedlonych mieszkańców Zamojszczyzny, więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego na Majdanku, była w dobrym stanie technicznym, po remoncie. Płyta nagrobna (2,05 m x 14,60 m) była wykonana z granitowych elementów w kolorze szarym, nad całością umieszczony był kamienny krzyż w kolorze bordowym z wykutymi napisami.

Mogiła trzech żołnierzy lotników Wojska Polskiego T. Weitzta, Vaclava Pesicki i NN, była w dobrym stanie technicznym, po remoncie. Na cokole betonowym znajdowały się trzy oddzielne płyty marmurowe z napisami.

Grób żołnierzy AK - S. Miśkiewicza ps. „Chińczyk”, komendanta Rejonu AK w Bełżycach i M. Czuryłowskiego ps. „Grusza”. Grób ziemny (2,85 m x 2,85 m) był w dobrym stanie technicznym, po remoncie, obudowany cokołem granitowym, marmurowa tablica nagrobna z napisami. Brak opaski odwadniającej wokół grobu.

Grób szer. M. Rorzysko, żołnierza WP zmarłego 31.10.1939 r. Płyta nagrobna (1,75 m x 0,90 m) wykonana z marmuru była w dobrym stanie technicznym, po remoncie.

⁴¹ Teren, na którym znajdował się cmentarz żydowski w Bełżycach przy ul. Przemysłowej, należał do Skarbu Państwa.

⁴² IGP.6131.201.2016.AM.

Stwierdzono brak opaski odwadniającej wokół grobu. Naprawy wymaga betonowy cokół z tyłu grobu.

Burmistrz w wyjaśnieniach podał, że nieprawidłowości związane ze stanem technicznym ww. grobów planuje usunąć w 2019 r.

Przy wejściu na cmentarz oraz w jego okolicy brak było informacji o znajdujących się grobach i mogiłach wojennych. Obok cmentarza przebiega droga gminna powiatowa Nr 2423L (ul. Kościuszki), wzdłuż której brak było tablicy informacyjnej o grobach wojennych na tym cmentarzu.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-49, 198-204)

Cmentarz wojenny z I wojny światowej we Wronowie, na którym pochowano 26 żołnierzy niemieckich i 4 austriackich, położony był w lesie, dobrze oznakowany - od drogi głównej wojewódzkiej Nr 832 poprzez drogę powiatową Nr 2242L i drogę gminną Nr 106993L prowadzą znaki kierunkowe z symbolem mogiły i napisem „cmentarz wojenny”. Cmentarz był w dobrym stanie technicznym, jednak z uwagi na akt wandalizmu, który miał miejsce w 2017 r., brak było jednej z marmurowych tablic informacyjnych w języku niemieckim we wnęce muru ogrodzeniowego oraz właściwego zamknięcia bramy. W części cmentarnej znajdowała się uszkodzona, porysowana płyta nagrobna z napisem. Słupki ogrodzeniowe wykonane z kamienia częściowo rozchodziły się na spoinach.

Burmistrz wyjaśnił, że brama cmentarza została naprawiona w III kwartale 2017 r. Pozostałe nieprawidłowości Gmina planuje usunąć w 2018 r. Ponadto Burmistrz wyjaśnił, że Gmina w 2018 r. wystąpi do zarządców cmentarza i zarządców dróg innych niż gminne o ustawienie tablic informujących o znajdujących się na cmentarzach mogiłach wojennych, a na 2019 r. planuje ich zamontowanie.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-60, 198-204)

1.13. W okresie objętym kontrolą Gmina nie informowała Konserwatora Zabytków o stanie grobu lub cmentarza wojennego oraz o jego uszkodzeniu lub zniszczeniu.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377)

1.14. W latach 2014-2017 na terenie Gminy odnotowano jeden przypadek aktu wandalizmu wobec grobów i cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej we Wronowie, polegający na zniszczeniu kamiennych tablic informacyjnych, betonowych krzyży, nagrobków i drewnianego ogrodzenia. Grunty, na których znajduje się cmentarz, należą do Gminy. O zniszczeniu mienia Urząd zawiadomił 7.07.2017 r. Komisariat Policji w Bełżycach, załączając dokumentację fotograficzną. Szacunkową wartość wyrządzonej szkody wyceniono na 2.000 zł. Prokuratura Rejonowa w Opolu Lubelskim w dniu 3.08.2017 r. umorzyła dochodzenie wobec niewykrycia przez Policję sprawców przestępstwa. Do czasu kontroli NIK Wojewoda Lubelski nie został zawiadomiony przez Gminę o ww. akcie wandalizmu, co opisano w sekcji „Ustalone nieprawidłowości”.

Według wyjaśnień zastępcy Burmistrza z uwagi na brak środków finansowych w budżecie Gminy na ten cel w 2017 r. nie przeprowadzono prac naprawczych na obiekcie. Gmina, pomimo posiadania polisy ubezpieczeniowej na okres od 1.01.2017 r. do 31.12.2017 r. na ubezpieczenie mienia od wszystkich ryzyk, nie zgłosiła ww. aktu wandalizmu do ubezpieczyciela, z którym 29.12.2015 r. zawarła umowę na okres od 1.01.2016 r. do 31.12.2018 r. m.in. na ubezpieczenie majątku Gminy.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377, tom II str. 50-73)

1.15. W badanym okresie na terenie Gminy Bełżyce nie przenoszono pomników na cmentarze wojenne, nie wystąpiły przypadki utraty statusu grobu wojennego w związku z pochówkiem członków rodziny. Nie ma też cmentarzy komunalnych.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377)

1.16. W dniu 23.09.2014 r. Urząd, po uzyskaniu informacji o zamontowaniu tablicy pamiątkowej z napisem i godłem bez jego wiedzy oraz o pomalowaniu ogrodzenia pomnika żołnierzy Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Krężnicy Okrągłej, poinformował o tym fakcie LUW. WKOPWiM 2.12.2014 r. poinformował Urząd o zapoznaniu się z informacją na posiedzeniu prezydium w dniu 25.10.2014 r. Stwierdzono nieprawidłowe działania organizacji kombatanckiej⁴³ i jednocześnie zaproponowano władzom samorządowym Miasta Bełżyce uznanie upamiętnienia w zmienionej formie.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 175-180, 247-252)

1.17. Gmina nie upowszechniała wśród mieszkańców zasad postępowania w przypadku odnalezienia dowodów mogących świadczyć o istnieniu grobu wojennego.

Burmistrz wyjaśnił, że wiedza społeczeństwa na temat zasad postępowania w przypadku odnalezienia dowodów mogących świadczyć o istnieniu grobu wojennego jest wystarczająca, aby po odnalezieniu jakichkolwiek śladów mogących świadczyć o istnieniu grobu wojennego poinformować w pierwszej kolejności sołtysa, a następnie Urząd.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 175-180)

1.18. Na terenie Gminy Bełżyce nie były zgłaszane do Urzędu przypadki odnalezienia dowodu świadczącego o istnieniu grobu lub cmentarza wojennego na terenach należących do osób prywatnych.

Problematyka opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi nie była przedmiotem skarg i wniosków składanych do Gminy.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 446, tom II str. 175-180.)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1) Gmina przez ponad 9 lat nie posiadała gminnej ewidencji zabytków. Dopiero w dniu 26.02.2016 r. Burmistrz zarządzeniem nr 18/2016 przyjął GEZ. Zgodnie z art. 143 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Bełżyc był zobowiązany do założenia GEZ w terminie 3 lat od dnia wejścia w życie cytowanej ustawy. Powyższa ustawa weszła w życie 17.11.2003 r., tym samym termin określony w art. 143 ww. ustawy upływał w dniu 17.11.2006 r.

Burmistrz wyjaśnił, że Gmina przed założeniem GEZ w dniu 26.02.2016 r. posiadała „Rejestr Zabytków Miasta i Gminy Bełżyce”, dokumentację fotograficzną miejsc pamięci i mogił wojennych oraz Ewidencję Miejsc Pamięci Narodowej na terenie Gminy Bełżyce z dnia 5.05.2010 r. Urząd posiada również założone karty ewidencyjne dla grobów i cmentarzy wojennych przed upływem wymaganego terminu założenia ewidencji. Wymienione dokumenty spełniały wymogi ewidencji zabytków niezbędnej do realizowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami, grobami i cmentarzami wojennymi. Przyczyną braku w latach 2014-2015 GEZ były przede wszystkim zmiany Regulaminu Organizacyjnego Urzędu i związane z tym zmiany pracowników odpowiedzialnych za zadania związane m.in. z zagadnieniami ochrony zabytków i grobownictwem wojennym;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 141-176, 355-377, 815-826)

⁴³ Tj. Zarządu Głównego Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość w Lublinie.

2) wykonanie w 2014 r. remontu mogiły zbiorowej z okresu I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Matczyni za kwotę 19.000 zł, remontu mogiły szer. M. Rorzysko na cmentarzu parafialnym w Bełżycach za kwotę 2.500 zł, będącego kontynuacją prac remontowych rozpoczętych w 2013 r., oraz wykonanie prac renowacyjno-konserwatorskich na cmentarzu wojennym z okresu I wojny światowej we Wronowie na kwotę 2.500 zł odbyło się bez zezwolenia wymaganego art. 5 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych. Wartość tych prac wynosiła 24.000 zł. Ww. obiekty, na których wykonywano prace remontowe i konserwatorskie, były objęte pośrednią ochroną konserwatorską zgodnie z mpzp miasta i gminy Bełżyce.

Burmistrz wyjaśnił, że Gmina nie występowała i nie uzyskiwała pozwolenia Wojewody Lubelskiego w zakresie prac wykonanych w 2014 r. Powodem niewystępowania było kierowanie się zaleceniem LUW przedstawionym w pismach⁴⁴, z którego wynikało, że przed przystąpieniem do prac remontowych należy uzyskać pozytywną opinię WKOPWiM, a brak było informacji o konieczności wystąpienia o uzyskanie zezwolenia Wojewody na przeprowadzenie remontu ww. mogił.

Według wyjaśnień Burmistrza niezyskanie opinii, akceptacji Konserwatora Zabytków dot. prowadzenia prac remontowych, renowacyjnych i konserwacyjnych w 2014 r. spowodowane było treścią pisma⁴⁵ skierowanego do Gminy przez LWKZ, w którym Konserwator poinformował, że do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków przepisy prawne stosuje się w odniesieniu do zabytków znajdujących się w wykazach przekazanych przez LWKZ. W wykazach przekazanych przez Konserwatora Zabytków nie było ww. obiektów. Gmina uznała, że nie trzeba występować i uzyskiwać opinii ani akceptacji konserwatora zabytków dot. prowadzenia prac remontowych, renowacyjnych i konserwacyjnych, dlatego też Konserwator Zabytków nie był informowany i nie dokonywał odbioru robót wykonanych na tym cmentarzu;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 36-55, 432-477, 498-539, tom II str. 169-174)

3) nieuwzględnieniu w przyjętym w dniu 9.11.2016 r. uchwałą Rady Miejskiej w Bełżycach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce⁴⁶ wymogów wynikających z obowiązującej od 26.02.2016 r. „Gminnej ewidencji zabytków Gminy Bełżyce”⁴⁷ oraz przyjętego w dniu 9.02.2016 r. „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla gminy Bełżyce”⁴⁸, który w dniu 24.11.2015 r. uzyskał pozytywną opinię LWKZ. Stanowiło to naruszenie art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Według wyjaśnień Burmistrza, prawdopodobnym powodem niewpisania w obowiązującym od 9.11.2016 r. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta i gminy Bełżyce, że Gmina posiada GEZ, było niedopatrzenie wykonawcy - PHU MAXI Usługi Urbanistyczne z Grudziądza.

Z § 10 umowy z dnia 19.02.2015 r. na kwotę 75.645 zł, zawartej przez Gminę z wykonawcą ww. studium, wynika, że okres rękojmi wynosi trzy lata od dnia podpisania protokołu odbioru końcowego przedmiotu zamówienia. Odbioru końcowego zamówienia – wykonania studium dokonano 27.12.2016 r., tak więc okres rękojmi trwa do 27.12.2019 r.;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 68-105, 134-163, 263-354, 812-823,

⁴⁴ BW-III.5230.8.2013.SK z 26.04.2013 r. i BW-III.5230.9.2013.SK z 26.04.2013 r.

⁴⁵ KD/4411/768/4741/10 z 27.10.2010 r.

⁴⁶ Uchwała nr XXVIII/166/16 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 9.11.2016 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bełżyce, zwanego dalej „studium z dnia 9.11.2016 r. miasta i gminy Bełżyce”.

⁴⁷ Zarządzenie nr 18/2016 Burmistrza Bełżyc z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Bełżyce.

⁴⁸ Uchwała Nr XVIII/96/16 Rady Miejskiej w Bełżycach z dnia 9 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla Gminy Bełżyce”.

4) Burmistrz do czasu kontroli NIK nie zawiadomił Wojewody Lubelskiego o dokonanej akcie wandalizmu wobec grobów i cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej we Wronowie, co było niezgodne z art. 7 ust. 2 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych. Dopiero w trakcie kontroli NIK w dniu 15.02.2018 r., po upływie siedmiu miesięcy od uzyskania informacji (7.07.2017 r.) o zniszczeniu cmentarza i sześciu miesięcy od umorzenia postępowania (3.08.2017 r.) przez Prokuraturę, Burmistrz zawiadomił Wojewodę Lubelskiego. Zastępca Burmistrza w wyjaśnieniach podał, że powodem niepowiadomienia Wojewody było oczekiwanie na stanowisko Prokuratury;

(dowód: akta kontroli, tom I str. 365-377, tom II str. 50-73)

5) Urząd zatwierdził faktury do wypłaty, po uprzednim zaakceptowaniu przez pracownika Urzędu pod względem merytorycznym oraz sprawdzeniu pod względem formalnym i rachunkowym trzech faktur: nr 9/2014 z dnia 8.10.2014 r. na kwotę 10.000 zł, nr 8/2015 z dnia 22.09.2015 r. na kwotę 12.400 zł oraz nr 2/2014 z dnia 11.04.2014 r. na kwotę 2.500 zł (z tego kwota 1.600 zł za wykonanie rzeźby ścianki krzyżowej z napisami), wystawionych przez Pracownię, pomimo iż zakres wykonanych prac wyszczególnionych na fakturach nie był zgodny z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej. Było to niezgodne z przepisami art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości⁴⁹. Stosownie do wymogów art. 22 ust. 1 ww. ustawy dowody księgowe powinny być rzetelne, to jest zgodne z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej, którą dokumentują, kompletne, zawierające co najmniej dane określone w art. 21 ustawy, oraz wolne od błędów rachunkowych. W wyjaśnieniach Burmistrz podał, że rodzaj prac wymienionych przez wykonawcę w fakturze mieścił się w zakresie prac remontowych obiektów.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 432-499, 520-531, 585-660, tom II str. 169-174, 205-217, 253-257)

Uwagi dotyczące
badanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli formułuje uwagi w następującym zakresie:

1. Przeprowadzone w trakcie kontroli oględziny wszystkich grobów (13) i cmentarzy wojennych (2) znajdujących się na terenie Gminy wykazały, że niektóre z nich wymagają remontów, napraw, uporządkowania oraz oznakowania tablicami informacyjnymi. Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli remonty grobów i cmentarzy wojennych powinny być kontynuowane przez Gminę w latach następnych, do czego zobowiązał się Burmistrz w złożonych wyjaśnieniach.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-49, 198-204)

2. Najwyższa Izba Kontroli (w kontekście przepisów art. 1, 2, 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 oraz art. 10 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, a także art. 7 ust. 5 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych⁵⁰) zwraca uwagę na potrzebę ustalenia – we współpracy z Wojewodą Lubelskim, LWKZ oraz właścicielem terenu cmentarza parafii Matczyn w miejscowości Podole – rzeczywistego charakteru i obszaru tego obiektu grobownictwa wojennego, tj. kwatery wojennej z I wojny światowej. Jego lokalizacja na terenie cmentarza parafialnego, w sytuacji nieustalenia zakresu przestrzennego, może stwarzać ryzyko zaniku tego obiektu, w szczególności poprzez zajęcie jego części na pochówki cywilne. Niepełna wiedza może również utrudniać ubieganie się o dofinansowanie

⁴⁹ Dz. U. z 2018 r. poz. 395 ze zm.

⁵⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 912. Przepis ten stanowi, że wzbronione jest użycie do ponownego pochowania grobów mających wartość pomników historycznych (ze względu na swą dawność lub osoby, które są w nich pochowane, lub zdarzenia, z którymi mają związek) albo wartość artystyczną.

utrzymania lub remontu tego obiektu oraz wykorzystanie jego potencjału kulturowego.

(dowód: akta kontroli, tom I str. 398-411, tom II str. 1-49)

Ocena cząstkowa

Gmina⁵¹ w przyjętych dokumentach strategicznych uwzględniła problematykę dotyczącą opieki i ochrony zabytków, w tym obiektów grobownictwa wojennego. Jednak dopiero w 2016 r. po ponad 9 latach po upływie ustawowego terminu (17.11.2006 r.⁵²) opracowano gminną ewidencję zabytków. Każdy grób lub cmentarz wojenny posiadał kartę ewidencyjną, w której wpisywano m.in. stan techniczny obiektu, przeprowadzone remonty lub potrzebę ich wykonania. W latach 2014-2016 corocznie realizowano remonty grobów wojennych ze środków finansowych pozyskanych na podstawie porozumień zawartych z Wojewodą Lubelskim i ROPWIM oraz środków własnych z budżetu Gminy. Przeprowadzone oględziny cmentarzy i grobów wojennych wykazały, że prace te należy kontynuować, gdyż niektóre groby wojenne, jak również ogrodzenia cmentarzy wojennych wymagają naprawy.

2. Działania podejmowane na rzecz wykorzystania potencjału kulturowego i turystycznego cmentarzy wojennych

Opis stanu faktycznego

2.1. Gmina wykorzystywała w działaniach promocyjnych groby i zabytkowe cmentarze wojenne w następujący sposób: - zrealizowała w 2017 r. film promocyjny Gminy Bełżyce, zawierający wzmianki o wybranych miejscach pamięci, - wydała w 2016 r. folder pt. „Bełżyce 1417-2017”, - w albumie poświęconym jubileuszowi 600-lecia Bełżyc zawarte będą zdjęcia mogił i miejsc pamięci, - na stronie internetowej Gminy⁵³ umieszczone są fotografie z opisem grobów i cmentarzy wojennych, - po renowacji w 2015 r. zbiorowej mogiły żołnierzy AK oddziału „Nerwy” zorganizowano wystawę okolicznościową w Szkole Podstawowej (SP) w Babinie oraz inscenizację historyczną związaną z tym oddziałem, w „Gazecie Bełżyckiej”⁵⁴ zamieszczono artykuł z okazji odsłonięcia po remoncie mogiły pomordowanych w 1944 r. żołnierzy AK i mieszkańców Podola. Z okazji budowy cmentarza wojennego z I wojny światowej we Wronowie wydano folder okolicznościowy, a w „Gazecie Bełżyckiej” zamieszczono artykuł i zdjęcie. Ponadto w latach 2012-2013 w ramach różnych projektów wydano trzy foldery: „Gmina Bełżyce...dobrze miejsce”, uwzględniający m.in. zabytkowe cmentarze wojenne na terenie gminy Bełżyce (zdjęcia mogił); „Rowerem przez Gminę Bełżyce”, zawierający m.in. informacje dot. cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej w Wierchowiskach; „Szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych”, uwzględniający historię cmentarza wojennego z I wojny światowej w Wierchowiskach wraz ze zdjęciami. W centralnym miejscu Bełżyc na skwerze przy ul. Rynek zamontowana jest tablica z planem sytuacyjnym obejmującym teren miasta i gminy Bełżyce, zawierająca informacje o lokalizacji cmentarzy wojennych.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 175-197)

2.2. Gmina w celu promowania cmentarzy wojennych współpracowała z: 1) Austriackim Czarnym Krzyżem; 2) SP w Babinie (popularyzacja historii związanej z działalnością oddziału partyzanckiego „Nerwy” oraz udział drużyny harcerskiej przy odsłonięciu odremontowanej mogiły w 2015 r.); 3) Oddziałem IPN

⁵¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen cząstkowych dotyczących działalności w badanym obszarze: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny cząstkowej według proponowanej skali byłoby niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową.

⁵² Zgodnie z art. 143 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Bełżyc był zobowiązany do założenia gminnej ewidencji zabytków do 17.11.2006 r.

⁵³ www.belzyce.pl

⁵⁴ Nr 95 z maja 2017 r.

w Lublinie (udział przedstawiciela IPN w odsłonięciu wyremontowanej mogiły oddziału partyzanckiego „Nerwy” oraz wygłoszenie prelekcji); 4) Grupą Historyczną Zgrupowanie „Radosław” w Warszawie w zakresie rekonstrukcji akcji historycznych i współudziału w organizowaniu „Rajdu historycznego szlakiem mjr Zapory”; 5) Towarzystwem Przyjaciół Teatru w Bełżycach i MDK w Bełżycach⁵⁵; 6) UMWL⁵⁶ (projekt pn. „Cudze chwalicie swego nie znacie – kampania promocyjna Gminy Bełżyce”, który był realizowany w ramach PROW⁵⁷ na lata 2007-2013⁵⁸); 7) Gminami Borzechów i Konopnica przy organizacji „Rajdu historycznego szlakiem mjr Zapory”, którego przebieg obejmował teren tych gmin.

Gmina nie współpracowała w zakresie promowania cmentarzy wojennych z Konserwatorem Zabytków i z organizacjami turystycznymi.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 175-197)

2.3. Gmina zachęcała potencjalnych turystów do zwiedzania cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie Gminy m.in. poprzez eksponowanie wydanych folderów w Biurze Obsługi Klienta oraz umieszczenie dokumentacji fotograficznej odnowionych obiektów grobownictwa wojennego na stronach internetowych Urzędu. Realizując projekt pn. „Cudze chwalicie, swego nie znacie – kampania promocyjna Gminy Bełżyce”, który obejmował m.in. promocję cmentarzy wojennych, opracowano i wydano folder (7000 szt.), zawierający opis i zdjęcia, historię gminy, zabytki i dobra kultury oraz opracowano i wydrukowano ulotki (7000 szt.) promujące Gminę.

Gmina nie otrzymała wsparcia ze strony Konserwatora Zabytków, ani organizacji turystycznych w zakresie zachęcania potencjalnych turystów do zwiedzania cmentarzy wojennych znajdujących się na terenie Gminy.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 175--197)

Uwagi dotyczące badanej działalności

Zdaniem NIK, w przyszłych materiałach promujących Gminę Bełżyce powinny się znaleźć dostrzeżone w trakcie oględzin na cmentarzu parafii Matczyn w m. Podole pomniki Karola Ściegiennego⁵⁹ i Stefana Laskowskiego, ur. 2.09.1770 r., zm. 13.02.1852 r., majora Wojsk Polskich, odznaczonego m.in. złotym krzyżem Virtuti Militari, dziedzica dóbr w Babinie. Pomniki są w złym stanie technicznym i wymagają naprawy.

Burmistrz wyjaśnił, że Gmina podejmie działania w kierunku umieszczenia tych pomników w rejestrze zabytków objętych ścisłą bezpośrednią ochroną konserwatorską.

(dowód: akta kontroli, tom II str. 1-23, 198-204)

Ustalone nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Ocena cząstkowa

NIK pozytywnie ocenia prowadzenie przez Gminę w latach objętych kontrolą działań nakierowanych na promocję oraz na rzecz wykorzystania i zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego obiektów grobownictwa wojennego. Gmina efektywnie i w sposób prawidłowy realizowała zadania związane ze zwiększeniem atrakcyjności potencjału turystycznego Gminy, wykorzystując do tego szczególnie rodzaj dziedzictwa narodowego, jakim są groby i cmentarze wojenne.

⁵⁵ Miejski Dom Kultury w Bełżycach.

⁵⁶ Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego.

⁵⁷ Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

⁵⁸ Współfinansowanego ze środków UE w ramach Osi 4 – LEADER.

⁵⁹ Brata ks. Piotra Ściegiennego.

IV. Uwagi i wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁶⁰, wnosi o:

- 1) niezwłoczne przekazywanie informacji o uszkodzeniu lub dewastacji elementów grobów i cmentarzy do Wojewody Lubelskiego, a w przypadku obiektów zabytkowych do LWKZ,
- 2) występowanie do Wojewody Lubelskiego w celu uzyskania zezwolenia na wykonanie prac i robót remontowych grobów i cmentarzy wojennych,
- 3) uwzględnienie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wymaganej ochrony grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz ustaleń gminnego programu opieki nad zabytkami,
- 4) akceptowanie faktur zgodnie z treścią zamówienia i z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej.

IV. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach: jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Lublinie.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Lublin, dnia 30 maja 2018 r.

Kontroler
Jerzy Bielak
główny specjalista kontroli państwowej

Dyrektor
Delegatury Najwyższej Izby Kontroli
w Lublinie
Edward Lis

⁶⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 524 dalej: ustawa o NIK.